

مطالعه فرایند مصرف دارو در جانبازان شیمیایی و ارایه یک الگو برای اصلاح مصرف

محمد محبوبی^{۱*}، الهام احسانی چیمه^۲، محمد قیاسی^۳، ابوالحسن افکار^۴

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ^۲ دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، ستاد مرکزی وزارت بهداشت، ^۳ دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ^۴ دانشجوی دکتری مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشگاه علوم پزشکی گیلان

* نویسنده پاسخگو: کرمانشاه- قصرشیرین- مرکز بهداشت، تلفن: ۰۹۱۸۸۳۴۰۲۱۸-۰۹۱۸۷۲۶۴۴۸۱
Email: mm59m@yahoo.com

چکیده

مقدمه: دارو یکی از کالاهای استراتژیک است و کالاهای استراتژیک معمولاً با تغذیه، دفاع و سلامتی کلی جامعه سر و کار دارند و نیازهای اساسی جامعه را در بر می‌گیرند. نیاز به دارو در جانبازان شیمیایی شاید امری انکارناپذیر باشد، ولی نقص در اطلاع از جزئیات مصرف دارو در بیماران پرخطر ممکن است موجب آسیب جدی و دشواری در ادامه زندگی شود. هدف: این پژوهش به منظور مطالعه دانش مصرف دارو در جانبازان شیمیایی روستای نسا در نیمه اول سال ۱۳۸۸ انجام شده است.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از نوع مداخله‌ای که به روش طولی در نیمه اول سال ۱۳۸۸ بر روی ۸۰ نفر از جانبازان و گروه شاهد در روستای نسا در استان گیلان غرب استان کرمانشاه انجام داده‌ها توسط پژوهشگر و همکاران در طی شش ماه با استفاده از مصاحبه، مشاهده، بررسی اسناد پزشکی و با استفاده از پرسش‌نامه و چک لیست‌های محقق ساخته مورد بررسی قرار گرفت. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار spss12 و آمار توصیفی تحلیل گردید.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش جنسیت گروه مقایسه را ۱۸ مرد و ۲۲ زن و گروه مداخله را نیز به همین میزان تشکیل دادند. یافته‌های پژوهش میزان آگاهی گروه مداخله و مقایسه را از نظر ۱۰ بعد مورد بررسی تقریباً یکسان اما بعد از مداخله افزایش آگاهی در ۸ بعد گروه مداخله مثبت و در ۲ بعد منفی نشان داده شد. مصرف خودسرانه دارو و استفاده از داروهای اورژانسی مثل مسکن‌ها و آرامبخش‌ها از جمله فاکتورهای غیرقابل تغییر در فاصله ۶ ماهه بود. بین جنسیت و مصرف داروهای اورژانسی در مردان رابطه معنی‌داری نشان داده شد.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش وضعیت فعلی مصرف دارو را بحرانی نشان داده و استفاده از یک سیستم نگهدارنده به موازات افزایش آگاهی مصدومان پرخطر از جمله مصدومان شیمیایی و ارایه یک الگو برای اصلاح الگوی مصرف را خاطر نشان می‌سازد.

کلید واژه: جانبازان شیمیایی، الگوی مصرف دارو.

تاریخ دریافت: ۸۸/۷/۱۶

تاریخ پذیرش: ۸۸/۹/۲

مقدمه

دارو یکی از کالاهای استراتژیک است و کالاهای استراتژیک معمولاً با تغذیه، دفاع و سلامت کلی جامعه سروکار دارند و نیازهای اساسی جامعه را در بر می‌گیرند. تجویز غیرمنطقی دارو علاوه بر ضررهای اقتصادی مخاطراتی برای نظام سلامت ایجاد می‌کند. در واقع با تجویز غیرمنطقی دارو خطر کشندگی عفونت‌های بیمارستانی هم روز به روز بیشتر می‌شوند. خوددرمانی از عادات و رفتارهای نادرست است که هزینه‌های زیادی را متوجه فرد و جامعه می‌کند. متأسفانه میزان مراجعات مردم به پزشکان کشور در ایران بالاست، به گونه‌ای است که ایران به لحاظ مصرف دارو جزو ۲۰ کشور نخست دنیاست و در آسیا بعد از چین مقام دوم را دارد. تحقیقات انجام‌شده در کشور نشان می‌دهد که ایرانی‌ها بیش از استاندارد جهانی دارو مصرف می‌کنند. به طوری که ۱۰ تا ۱۵ درصد داروها بدون مشورت پزشک و خودسرانه مصرف می‌شود. در هر حال اصلاح رفتار غلط، تجویز غیرمنطقی دارو و مصرف خودسرانه دارو که به یک فرهنگ از نوع نادرست آن تبدیل شده‌است، نیازمند عزم همگانی و ملی است. (۱) رعایت نکردن ضوابط علمی، تحویل بدون نسخه از سوی برخی داروخانه‌ها و بالابودن قلم‌های دارویی در نسخه‌های تجویزی از سوی پزشکان از مهمترین دلایل مصرف بی‌رویه و نشان‌دهنده غیرمنطقی بودن فرایند تجویز دارو در کشور است. آمار رسمی وزارت بهداشت می‌گوید در ۸ سال گذشته متوسط تعداد داروهای تجویز شده در هر نسخه بیش از ۴ قلم بوده که در حال حاضر متوسط کشوری آن ۶.۳ قلم رسیده‌است. این درحالی است که میانگین جهانی در این زمینه کمتر از دو قلم در هر نسخه است. گرچه دارو رکن اصلی درمان در دنیاست و ۷۵ درصد درمان‌ها از طریق آن صورت می‌گیرد، اما افزایش بی‌رویه مصرف دارو بدون نسخه پزشک از سوی بسیاری از افراد در حالی رخ می‌دهد که به گفته پژوهشگران مصرف زیاد و خودسرانه دارو احتمال بروز خودکشی را افزایش می‌دهد. اصولاً داروها را می‌توان به سه گروه داروهای اساسی، داروهای کمکی، داروهای غیرضروری تقسیم نمود. داروهای اساسی آن دسته مواد دارویی هستند که بدون وجود آن‌ها و حتی با کمبود سلامت جسمی و روانی جامعه در معرض خطر جدی قرار می‌گیرند از جمله این داروها می‌توان به داروهای ضد دیابت، داروهای قلبی عروقی، دیورتیک‌ها، آنتی

بیوتیک‌ها و ... اشاره کرد. داروهای کمکی در درمان بیماری‌ها اساسی نیستند لیکن بدون وجود آن‌ها پزشک با مشکلات شدید درمان بیماران مواجه می‌شود و بیمار رنج خواهد برد مانند مسکن‌ها که در بسیاری موارد نقش آن‌ها تا حد داروهای اساسی، مهم است. داروهای غیرضروری داروهایی هستند که یا موارد استعمال تایید شده ندارند یا با دوزهایی که تجویز می‌شوند تأثیر دارویی ندارند. می‌بایست در همه حوزه‌هایی که امکان سوء مصرف، مصرف غیرمنطقی، مصرف نابجا و بی‌رویه وجود دارد اصلاحاتی صورت گیرد. بیشترین مصرف داروها در گروه آنتی‌بیوتیک‌ها و سپس مصرف داروهای اعصاب و روان است، مسکن‌ها نیز بیشترین داروهایی است که مردم به صورت خود سرانه مصرف می‌کنند. علاوه بر مسکن‌ها، قطره‌های چشمی و آنتی‌بیوتیک‌ها نیز بیشترین میزان مصرف خودسرانه دارند، البته آنتی‌بیوتیک به علت نوع تأثیر دارویی، بدترین داروهایی هستند که به این شیوه مصرف می‌شوند چرا که در صورت عدم نیاز بدن، این دارو مانند سم عمل می‌کند و میکروب‌های بدن را نسبت به داروها مقاوم می‌کند و در صورت ایجاد عفونت در بدن دیگر آنتی‌بیوتیک در درمان بیماری موثر نخواهد بود. همیشه هزاران مرگ و میر و بیماری‌های مختلف و خطاهای پزشکی انجام گرفته و عوارض شدید بیماری‌ها به صورت آمار اعلام می‌شود. بسیاری زمان‌ها دید آماري داشتن به مسائل پزشکی، اهمیت به وجود آمده را مخفی می‌کند و به نوعی از بین می‌برد. این در حالی است که با اطمینان می‌توان گفت که تمام این مسائل به تجویز غیرمنطقی دارو بر می‌گردد. (۲)

یکی از راه‌های موفقیت‌آمیز عدم ابتلا به بیماری‌ها در زمان بزرگسالی، تلقیح واکسن در زمان کودکی است. چه بسا رعایت نکردن این فرایند مهم ابتلای شخص را در آینده به یک بیماری مهیا و زندگی با درمان را به جای پیشگیری همراه نماید. در میان مراقبت‌های عمومی واکسیناسیون بیشترین اثر بخشی در پیشگیری از بیماری‌ها و ناتوانی دارد. (۳)

این مطالعه به منظور مطالعه مصرف دارو در جانبازان شیمیایی و ارایه یک الگو برای اصلاح مصرف در نیمه اول سال ۱۳۸۸ انجام شده‌است.

مواد و روش‌ها

خاصی در خصوص فاکتورهای مورد بررسی وجود نداشته و جمعیت مورد مطالعه به نسبت تقریباً مساوی داروهای خاص بیماری خود را مصرف نموده بودند. ۷۶ درصد این جمعیت بدون دستور پزشک در طی مطالعه حداقل یک‌بار خودسرانه دارو مصرف نموده‌بودند. تمام جانبازان در طی ۶ ماه مطالعه به طور میانگین ۲ بار در روز دارو مصرف نموده‌بودند. یافته‌های پژوهش نشان‌داده‌است که در صورت عدم دسترسی سریع به مراکز درمانی به‌طور خودسرانه داروهای اورژانسی را مصرف‌نموده که نتایج یافته‌ها عدم کاربرد مداخله را نشان‌داده‌است. (جدول ۲)

جدول ۱: فراوانی جانبازان شیمیایی مورد مطالعه در دو گروه مداخله و مقایسه به تفکیک جنس، سن و تحصیلات (برحسب درصد)

مقایسه	مداخله		سن
	مرد	زن	
زن			
مرد			
۲۰-۳۰ سال	۲	۵	۲.۵
۳۱-۴۰ سال	۱۰	۵	۵
۴۱-۶۰ سال	۱۷.۵	۲۵	۵
بیشتر از ۶۰ سال	۱۲.۵	۲۰	۲۰
تحصیلات			
بیسواد	۱۵	۱۲.۵	۱۷.۵
ابتدایی	۱۲.۵	۲۵	۱۵
سیکل	۷.۵	۷.۵	۵
دیپلم و بالاتر	۱۰	۱۰	۷.۵

جدول ۳: مقایسه تأثیر میزان مداخله در جانبازان شیمیایی مورد مطالعه در دو گروه مداخله و مقایسه در نیمه اول سال ۱۳۸۸

مقایسه	مداخله		قبل (درصد)	قبل (درصد)
	بعد (درصد)	قبل (درصد)		
نگهداری دارو	۴۰	۹۱	۳۵	۴۵
مصرف دارو	۳۹	۹۳	۴۱	۳۵
حساسیت دارویی	۲	۱۰۰	۲	۵
تزریق دارو	۱۷	۸۷	۷	۱۰
عوارض دارو	۶	۷۳	۱	۳
تغذیه و دارو	۴	۸۹	۵	۳
مصرف ویتامین	۱۱	۵۲	۱۴	۱۵
بارداری و دارو	۵	۸۷	۱۹	۷
مصرف خودسرانه	۹۱	۹۰	۸۵	۷۹
داروهای اورژانسی	۵۹	۸۹	۹۱	۴۷

پژوهشگر و همکاران با استفاده از آموزش حضوری به بیمار یا یکی از اعضای ثابت خانواده، در اختیار قرار دادن

پژوهش حاضر از نوع مداخله‌ای که به صورت طولی بر روی ۸۰ جانباز شیمیایی ساکن یک منطقه همسان (روستای نسا در پاره از توابع شهرستان گیلانغرب استان کرمانشاه) در طی ۶ ماه اول سال ۱۳۸۸ انجام شده‌است. جامعه پژوهش به دو گروه مداخله (۴۰ نفر) و مقایسه (۴۰ نفر) تقسیم گردید. در این مطالعه سعی شد افراد مورد مداخله از نظر دموگرافیک و نداشتن بعضی شاخص‌های جانبی (بیماری‌های متابولیک، روانی و ...) با افراد مورد مقایسه همسان انتخاب شوند. یعنی افراد مورد مداخله و مقایسه با دقت نسبتاً خاصی از نظر سن، جنس، همکاری، درصد جانبازی (۴۰-۱۵ درصد)، نوع مصدومیت (چشم، داخلی، پوست) انتخاب و وارد مطالعه شدند. دو گروه ابتدا بر اساس ابزار پژوهش یعنی مشاهده، مصاحبه، تکمیل چک لیست مورد آزمایش قرار گرفته و سپس در طی ۶ ماه ۴۰ نفر افراد مورد مداخله به طور میانگین هر ماه یک‌بار مورد بازدید قرار گرفتند. ضمناً در شیوه مراجعه به مراکز کلینیکی و پاراکلینیکی هیچ‌گونه دخالتی صورت نگرفته‌بود. در این بازدید و پایش آموزش‌های خاص ده‌گانه به زبان ساده توسط دو همکار محلی که دارای تحصیلات دانشگاهی مرتبط بودند انجام و به سوالات آن‌ها پاسخ داده‌شد. داده‌ها به‌طور منظم در پایان مطالعه بوسیله چک لیست‌های امتیازبندی شده گردآوری و سپس توسط نرم‌افزار SPSS12 و آمار توصیفی تحلیل گردید.

نتایج

یافته‌های پژوهش فراوانی گروه مداخله را ۴۰ نفر و گروه مقایسه را ۴۰ نفر نشان داده‌است. از این تعداد به نسبت مساوی ۴۵ درصد مردان در گروه مقایسه و مداخله و ۵۵ درصد جمعیت را زنان تشکیل داده‌بودند. بیشترین فراوانی گروه مداخله بین سنین ۶۰-۴۰ سال (۴۵ درصد) و بالاتر از ۶۰ سال (۴۵ درصد) بوده‌اند. در گروه مقایسه نیز ۳۵ درصد بین سنین ۶۰-۴۰ سال و ۳۷.۵ درصد نیز افراد بالای ۶۰ سال را به خود اختصاص داده‌بودند. (جدول ۱) از نظر تحصیلات بیشترین فراوانی در گروه مداخله، در سطح ابتدایی (۴۰ درصد) و در گروه شاهد ۳۵ درصد (بی‌سواد) بیشترین فراوانی را داشته‌اند. (جدول ۱)

یافته‌های پژوهش قبل از مداخله در بین دو گروه مداخله و مقایسه از نظر بررسی ده شاخص مهم مورد مطالعه نشان‌داده‌است که هر دو گروه با وجود مصرف دارو دانش

حاصل شده بود که شیوه استعمال و روش صحیح مصرف دارو با توجه به تجویز پزشک صورت نمی گیرد. پژوهش حاضر نیز نشان داده است که به طور میانگین ۴۰ درصد افراد مورد مطالعه نحوه صحیح مصرف دارو را رعایت نکرده، اما بعد از مداخله استفاده صحیح گروه به ۹۳ درصد ارتقاء یافته بود و این موید عدم آگاهی کافی در خصوص چگونگی و استعمال دارو بوده است. به عنوان نمونه بعضی افراد مورد مداخله فقط عادت به بلعیدن بعضی داروها را داشته اند (۳۷ درصد)، تعدادی مصرف آنتی بیوتیک را بدون مقدار کافی آب مصرف نموده بودند (۴۰ درصد) و ۵۹ درصد گروه جامعه مورد مطالعه مصرف دارو را براساس دستور پزشک به طور مرتب رعایت ننموده بودند. زنان در طول دوران بارداری به علت افسردگی کاندیدای مصرف داروهای اضافی می باشند که عدم مدیریت آن در زمان بارداری هم جان خود و هم جان جنین را به خطر می اندازد. کلاریو (۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان داروهای ضدافسردگی در زمان بارداری می نویسد که زنان بیشتر از مردان مستعد افسردگی هستند که این می تواند نشان از زمان کودکی باشد و همین امر در بزرگسالی عادت به دارو را افزایش داده است که نتیجه حاصل با پژوهش مربوط از جنبه های مورد مطالعه هم خوانی نداشت. (۵)

مارلو (۲۰۰۹) در مقاله خود با عنوان نتایج مشارکت جامعه در مراقبت های بیمارستانی در بیماری پنومونی خاطر نشان کرده است که مصرف بد آنتی بیوتیک علاوه بر خطرات بعدی برای جامعه بستری طولانی مدت وی را نیز به دنبال دارد در حالی که می توان با مشارکت افراد جامعه افرادی که مستعد پنومونی هستند با آگاهی از عوارض بیماری، عدم مصرف خودسرانه دارو و با مراجعه به انجمن پنومونی خود را در بهداشت جامعه سهیم بدانند. (۶) امید است جامعه به سطحی از فرهنگ عمومی ارتقاء پیدا کند که افراد علاوه بر خودمراقبتی، دیگران را در سلامتی خود شریک کنند. مصرف غیرمنطقی دارو، عدم نگهداری دارو در فضای نامناسب، مصرف نامناسب و خودسرانه ویتامین ها، عدم اطلاع از عوارض دارویی منجمله آنتی بیوتیک ها از دلایل مهم مقاومت دارویی به بعضی آنتی بیوتیک ها و عدم بهبودی بیماری می باشد که نتایج این مطالعه با یافته های پژوهش حاضر از بعد مصرف غیرمنطقی دارو (۹۱ درصد)، عدم نگهداری دارو (۳۵ درصد)، مصرف خودسرانه (۸۵ درصد) هم خوانی دارد. (۷)

پمفلت آموزشی، سرکشی ماهانه و پایش مستمر در طول مطالعه، مطالعه نسخ بیماران و ثبت در چک لیست مربوطه و در نهایت با توجه به پیشرفت دانش بیمار در خصوص مولفه های مورد مطالعه امتیاز مربوط اختصاص که در نهایت امتیازات به صورت میزان آگاهی محاسبه گردید. یافته های پژوهش به درستی تأثیر مداخله را بعد از ۶ ماه در جدول ۳ نشان داده است.

بحث و نتیجه گیری

جانبازان شیمیایی از گروه پرمخاطره جامعه می باشد که نیاز به مراقبت در آن ها بیش از سایر بیماران احساس می شود و این نیز بستگی به نوع مصدومیت و شدت بیماری بستگی دارد. به هر نحو این مصدومین جنگ تحمیلی علاوه بر آسایش جسمی بیش از پیش نیاز به آرامش روانی دارند که یکی از راه های دسترسی به این مهم فراهم آوردن امکانات پیشگیری و درمانی در جامعه است. این بیماران به علت تفاوت مصدومیت دارای شرایط خاصی برای دسترسی به دارو هستند و شاید یکی از گروه های پرمصرف دارو در جامعه جانبازان شیمیایی باشند. به همین علت بررسی شیوه و دانش این قشر معظم در کشور ما که در دنیا مقام بیستم و در آسیا مقام دوم مصرف دارو را دارد، شاید قابل تامل باشد.

توفیقی (۱۳۷۹) در مطالعه ای تحت عنوان کالبدگشایی مسمومین در زندان به این نتیجه دست یافته است که میزان مرگ و میر در افرادی که خودسرانه از داروهای نظافت (۲۰۹ درصد) و آرام بخش استفاده کرده بودند بیش از کسانی بود که دارو را با احتیاط و با آگاهی مصرف نموده بودند. داروی موبر که به عنوان مکمل دارویی خودکشی در زندان مصرف می شود به علت سهولت دسترسی و آگاهی بعضی افراد که سابقه افسردگی و اعتیاد به مصرف خودسرانه دارو داشته اند، بیشترین اثرات تخریبی و مرگ را نسبت به سایر داروها در زندان داشته اند که این مطالعه با پژوهش حاضر در بحث عوارض دارو هم خوانی دارد. در بین جانبازان شیمیایی فقط ۱ درصد افراد از عوارض دارویی خود مطلع بودند که بعد از مداخله این میزان به ۷۳ درصد ارتقاء یافته بود و این در حالی است که گروه مقایسه بطور میانگین ۴۰۵ درصد از عوارض دارویی مطلع بوده اند. (۴)

در یک مطالعه ای که توسط پایگاه اینترنتی امدادگران ایران در سال ۱۳۸۸ منتشر شده بود این نتیجه

نتایج بهتری برخوردار بود که نتایج مطالعه حاضر از بعد میانگین ارقام دارویی هم‌خوانی نداشته‌است. (۱۰)

اهمیت دانش و اطلاعات دارویی وظیفه و رسالت دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور است. ندادن اطلاعات ساده و آسان و عدم توجه به بیماران در طرز مصرف دارو می‌تواند علاوه بر تحمیل هزینه‌ها از درآمد ناخالص ملی، سلامت افراد را نیز به مخاطره اندازد به‌همین منظور کاربرد (۲۰۰۸) و ویلنسکی (۲۰۰۸) در مطالعات خود خاطر نشان ساخته‌اند که اهمیت اطلاعات در خصوص هزینه اثربخشی راه درمان یک ضرورت است. بدون اطلاع از مقایسه اثربخشی و هزینه، ما تنها فرمی از لیست قیمت‌ها با ارقام را داریم. دو جزء اساسی و مورد اعتماد که برای مصرف دارو مورد نیاز هستند عبارتند از: اثربخشی تصمیم‌گیری مراقبت‌های بهداشتی و شناخت منطقی. (۱۱ و ۱۲)

تمام مطالعات در متن خود به نوعی اهمیت آگاهی و دانش طرز مصرف دارو را عنوان نموده‌اند که چنانچه دارو در مرحله منطقی خود دارو استفاده شود، موثر است و در غیر این صورت سم بحساب می‌آید و انسان‌های منطقی و آگاه ممکن نیست که با دست خود سم دریافت کنند.

نیکولا (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان مراقبت‌های بهداشتی غیربیمارستانی در مورد هپاتیت B و C بیان نموده‌است که اطلاعات عمومی از نحوه انتشار بیماری، چگونگی مصرف منظم داروها، وضعیت حاملگی در دوران آلودگی به ویروس می‌تواند دیگر افراد جامعه را بدون دخالت مراقبت‌های بیمارستانی از خطر سرایت ویروس مصون نماید. (۱۳)

هاشمیان (۱۳۸۷) در مطالعه خود با عنوان ارائه مدلی برای تحلیل روابط بین پارانه دارو و بیمه سلامت با گسترش عدالت در جامعه خاطر نشان ساخته‌است که در برنامه پنجم، سیاست‌های کلی در هشت محور اصالت و کارآمدی فرهنگ اسلامی، گسترش عدالت و کرامت انسانی، توسعه فناوری در سایه معرفت دینی، رشد اقتصادی عدالت محور، تحکیم امنیت کلی، توسعه روابط بین‌المللی، اصلاح ساختار اداری و مدیریتی و ارتقای ساختار قضایی طراحی شده‌است که بخش بهداشت و درمان در محور دوم مورد توجه قرار گرفته‌است. برای دستیابی به بخشی از عدالت اجتماعی، بهبود وضعیت بهداشت و درمان ضرورت دارد. (۱۴) وضعیت داروی کشور با توجه به هزینه ساخت، خروج ارز برای واردات داروهای خارجی، نیاز بیماران خاص و شیمیایی به بعضی داروهای

دسترسی ساده و آسان به پزشک و دارو به خاطر پرداخت تمام مبلغ دارو و ویزیت پزشک بعضی مصدومین را بر آن می‌دارد که بیش از نیاز خود دارو مطالبه نمایند و به نوعی تقاضای القایی در آن‌ها شدت پیدا کند که ارائه الگوی این پژوهش می‌تواند راهکاری برای کاهش تقاضای القایی باشد.

افضلی (۱۳۸۷) در پژوهش خود با عنوان تعیین الگوی مرگ‌های ناشی از مسمومیت‌های دارویی و شیمیایی در همدان طی سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۶ یادآوری نموده‌است که میزان مرگ در مردان نسبت به زنان ۵ به ۱ بوده‌است. مصرف عمدی مواد با ۵۲.۲ درصد بیشترین موارد را به خود اختصاص داده‌بود. هم‌چنین یافته‌های پژوهش مذکور نشان داده‌است که دسترسی آسان به داروها باعث افزایش مسمومیت و فوت ناشی از آن بوده‌است که بعد از افزایش دسترسی، با این پژوهش هم‌خوانی دارد. (۸) به‌طور میانگین قبل از مداخله سید دارویی هر خانوار شامل ۱۸ قلم دارو بود که به‌طور متوسط ۴ قلم آن مورد استفاده بود از این میزان ۲۰ درصد داروها تاریخ انقضای آن‌ها گذشته بود و بقیه داروهای موجود در سبد دارویی از گروه آرام بخش‌ها و مسکن‌ها بوده‌اند.

ورنون (۱۳۸۵) در خصوص مشکلات و مصرف زیاد داروهای آرام‌بخش خاطرنشان ساخته‌است شور و شوق برای تجویز این داروها به حدی گسترش یافته‌است که از دیگر داروهای این گروه به شیوه نامناسب استفاده شده‌است که نتایج این مطالعه با مصرف خودسرانه داروهای آرام‌بخش و مسکن گروه مورد مطالعه مطابقت داشته‌است. (۹) همان‌طور که قبلاً ذکر شده‌بود میانگین ارقام دارویی مصرفی در کشور ما بالاتر از میانگین جهانی است. ۵۴ درصد بیماران مورد مداخله به‌طور میانگین دو قرص و به‌طور میانگین ۲ بار در روز تجویز درمانی آن‌ها بوده‌است در حالی که این رقم با مصرف خودسرانه و استفاده از داروهای اورژانسی به ۴.۵ قلم نیز رسیده‌بود.

افضلی (۱۳۸۱) در مطالعه‌ای با عنوان مقایسه اثرات درمانی آتروپین + اکسیم در مسمومین با ارگانوفسفره با علائم موسکارینی خاطر نشان کرده‌است که پاسخ به درمان در روش دودارویی نسبت به روش تک‌دارویی ارجحیتی نشان نداده‌است. کلیه نتایج درمان (بهبودی بدون عارضه، بهبودی با عارضه، مرگ) و مدت زمان پاسخ به درمان روش تک‌دارویی نسبت به روش دودارویی از

تخصصی پایشی صورت گرفته که در صورت رعایت بیمار مطابق با استانداردها و اتمام شارژ دوباره کارت، شارژ و در صورت رعایت الگوی مصرف و رعایت اصول و موازین پزشکی و دارویی جهت تشویق ایشان امتیازات دیگری از طرف سازمان به وی تعلق می‌گیرد (زیارت‌ها، گردش‌های علمی، کمک هزینه‌ها، وام‌های بلاعوض و ...) و در غیر این صورت اگر کمیسیون تخصصی فرد را در مصرف دارو تایید نکرد، مصدوم مجبور است تا مهلت شارژ بعدی با پرداخت نقدی دارو تهیه کند. این الگو بعد از استقرار طی چند ماه و دوره و تغییر الگوی مصرف کسانی که تقاضای القایی زیادی در گذشته داشته‌اند می‌تواند به خوبی وضعیت رضایت‌بخشی را به وجود آورد.

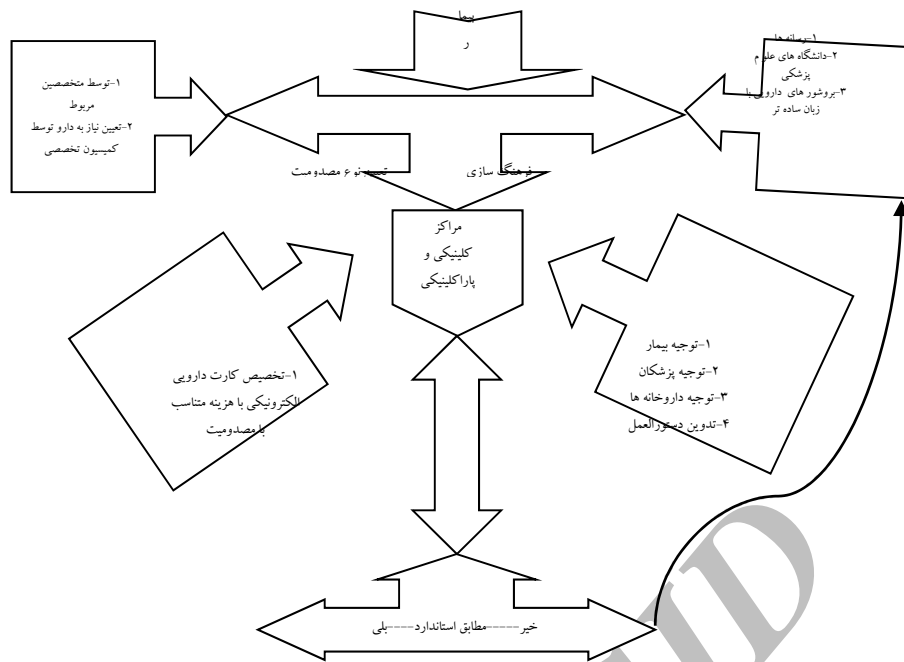
نتیجه آن که مصرف دارو در تمام دنیا بر اساس اصول خاصی بنا شده است. وضع قوانین و مقررات علاوه بر کنترل صحیح مصرف دارو تا حدودی می‌تواند علاوه بر تأمین سلامتی جامعه از خروج ارز برای تأمین داورهای کمیاب از کشور جلوگیری کند. نتایج پژوهش حاضر نشان داده است که ارتقاء آگاهی و دانش در خصوص شیوه مصرف صحیح دارو ضعیف بوده و به موازات افزایش آگاهی تاسیس کارت‌های الکترونیکی دارو برای مصدومان شیمیایی می‌تواند وضعیت مصرف را در این قشر معظم و آسیب‌دیده بهبود بخشد، لذا بهتر است مسئولین و برنامه‌ریزان به زودی سامانه هوشمند پرداخت الکترونیکی دارو و شناسنامه‌دار نمودن پرونده بالینی مصدومین شیمیایی را تهیه تا پایش درمان این عزیزان با مشکل مالی و معنوی مختل نگردد.

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از تمام جانبازان گرامی که در طول مطالعه با صادقانه ما را یاری نموده و با صبر و تحمل به سوالات ما پاسخ داده‌اند صمیمانه قدردانی می‌شود. همچنین از همکاران محترم که بدون هیچ چشمداشتی و فقط از روی کمک به یک پژوهش علمی خالصانه فرایند پژوهش را تسهیل نمودند، تشکر می‌گردد.

نایاب، نبود فرهنگ و اطلاع کافی از نحوه مصرف، نگهداری، حساسیت، عوارض، تغذیه مکمل، مصرف خودسرانه و... دارو، تقاضای القایی از طرف پزشک و بیمار به خاطر هزینه پایین خدمات کلینیکی و پاراکلینیکی برای مصدومان شیمیایی، تبلیغ‌های نامناسب از طریق مجلات، اینترنت و ... برای معجزه‌گری خواص بعضی داروها و ناتمام گذاشتن دوره تکمیل چرخه دارویی و ... چرخه مدیریتی دارویی کشور را حساس می‌نماید. بدین منظور در این مقاله به ارائه الگویی برای بهبود وضعیت اقتصادی دولت و اصلاح الگوی مصرف بیماران طراحی که امید است کاربرد آن بتواند قسمتی از چرخه معیوب دارویی را بهبود بخشد.

این الگو فرایند ساده و کاملی را با توجه به شیوه کشورهای پیشرفته و با اقتباس از فرهنگ محلی ارائه داده که رعایت آن می‌تواند بی‌نهایت در ترمیم چرخه دارویی موثر باشد. در مدل مذکور مصدومیت واقعی بیمار توسط کمیسیون‌های تخصصی مشخص می‌شود که اثربخشی این اقدام منفعت آن را در آینده نزدیک چند برابر می‌کند. همسو با این اقدام فرهنگ سازی برای الگوی مصرف صحیح دارو با استفاده از رسانه‌ها از جمله صدا و سیما، کنفرانس‌ها، مساجد، تریبون‌های رسمی، روزنامه‌ها و ... و از طرفی آموزش کادر درمان به مصدومین و از طرفی باور خود آن‌ها به تأثیر این روش اقدامات و زیر بنای اصلی استقرار الگو را فراهم می‌سازد. در نهایت پس از اقدام اول هرگاه بیمار نیاز به مراجعه مراکز درمانی داشته‌باشد می‌تواند با دفترچه‌های درمانی که در دنیا رو به فسخ شدن هستند، یا با کارت اعتباری درمان که در این میان با توجیه و آموزش واحدهای کلینیکی و پاراکلینیکی و وضع مقررات پرداخت دارویی علاوه بر پرداخت نکردن نقدی پول یا سند سازی هزینه‌ها با کسر اعتبار هزینه از کارت الکترونیکی بیمار به راحتی دارو دریافت کرده و از پرداخت پول از جیب که به عنوان یک معضل درمانی در دنیا یاد می‌شود، راحت می‌شود. ضمناً پرداخت ویزیت پزشک به این وسیله مقدر می‌باشد. پس از یک مدت تعیین شده از طرف کمیسیون

نمودار ۱: مدل الگوی اصلاح مصرف دارو در جانبازان شیمیایی

منابع

- Salehi, N. Drugs Condition in Iran, retrieved from www.niksalehi.com/news/archives/034987.php
- Hosseini Abadi, M. Looking to the drug over consumption in Iran, Siahat-e-Gharb monthly journal, 1380, 50, retrieved from www.ir.monedidiplo.com
- Maclosek, MV, Coffield, AB., Edwards, NM, Fbternesch, TJ, Goodman, MJ, Solberg, LI. Priorities among effective clinical Preventive services: Results of a systematic review and analysis. AMJprev Med.2006; 31:52-61.[PM ID:1677453].
- Tofighi, H. Autopsy of prisoners in prison, scientific journal of legal medicine, 6(21), 1379, pp 10-14.
- Claudio N. Antidepressant during pregnancy: Treating the condition while Acknowledging the risks, published in journal of women's health, April 26, 2007.
- Marlo, V., Marco, F., Salvator, C., et al. outcomes of patients hospitalized with community-Acquired, Health care-Associated, and hospital-Acquired pneumonia, Annal of internal medicine, 2009, 150:19-26
- Tablan OC., Anderson LJ., Besser R., Bridges C., Hajjeh R., for the health care infection control practices Advisory committee. CDC Guidelines for preventing health-care-associated pneumonia 2003: recommendations of CDC and the health care infection control practices Advisory committee. MMWR Recommend Rep, 2004; 53:1-36. [PMID: 15048056].
- Afzali, S., Kashani, M., Abbasi KH., Kolsoum, F. Defining the model of chemical and drugs poisoning deaths in Hamedan during 1384-1386, Scientific journal of Qom university of medical science, 2(3), 1387, pp 27-31.
- Verton, K. comforting drugs, Siahat-e-Gharb monthly journal, 1385, No.32, retrieved from WWW.BENZO.org.uk
- Afzali, S. Atropine and signs of Moskarini with Organophosphorage, Scientific journal of Hamedan university of medical science, 3(40), 1381.
- Garber AM. A menu without prices [additional].Ann intern Med.2008; 148:964-6.[PMID:18483127].
- Wiknsly, GR .Cost-effectiveness information: yes, it s important, but keep it separate, Ann intern Med.2008; 148:967-8[PMID: 18483126].
- Nicola, D., Joseph F., Anne C., et al, no hospital health care-Associated Hepatitis B and C virus transmission: united stated, 1998-2008. Annal of internal Medicine, 2009, 150, 33-39.
- Hashemian Bojnoord, N., Banihashem Rad, S.H., designing a model for analyzing the relations between drugs subsidies and health insurance regarding with developing equity in community, scientific Journal of health information management(special issue), No.2, 1387, p.68.